

Väinö Kaukonen 60-vuotias 18. 3. 1971

Suuntariitojen temmeltäessä Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Kansanrunousvaliokunnassa sai odottamatta 1935 nuori maisteri Väinö Kaukonen (s. 18. 3. 1911 Kuopiossa) pienen apurahan Vanhan Kalevalan kokoonpanon selvittämistä varten. Hän oli ollut A. R. Niemen oppilas ja oli nyt Väinö Salmisen ehdokas, toisena esitettiin Hannes Teppoa. Salminen, joka lähti avaamaan Kaukoselle tietä, halusi pysyä perinteellisessä kansanrunouden tutkimuksessa, siis Kalevalassa ja muussa sidonnaiseen asuun kiteytyneessä perinteessä, sen sijaan arkistonjohtaja Martti Haavio laajensi huikeasti kenttää. Ryntäilyimme valiokunnassa putkahtivat joskus kiistakirjoituksina päivälehtiinkin. Kerran (1937) Salminen kehaisi, että hänellä on sentään mies, joka parissa vuodessa selvittää Vanhan Kalevalan kokoonpanon. Leikkasin sanat talteen näyttääkseni niitä ehkä viiden vuoden kuluttua Salmiselle ja luulin voivani silloin sanoa: »Eipäs tullut mitään.» Niin hankalalta minusta tuntui tehtävä. Toukokuulla 1939 tipautin leikkeen paperikoriin: Väinö Kaukonen esitti tuolloin julkisesti tarkastettavaksi, hyvin menestyen, väitöskirjansa »Vanhan Kalevalan kokoonpano I». Loppuosa ilmestyi sodan jälkeen 1945. Toinen ja tärkein suurteos »Elias Lönnrotin Kalevalan toinen painos» (635 s.) ilmestyi 1956. Molemmat teokset ovat tulostensa lisäksi jokapäiväiseen käyttöön kuuluvia käsikirjoja, toistaiseksi ainoa avain Suomen Kansan Vanhojen Runojen aarteistoon. Täyden-

tävä teos, Kantelettaren kokoonpano, on työn alaisena.

Tällä teossarjalla Väinö Kaukonen on vienyt vakuuttavasti Kalevala-tutkimuksemme kokonaan uuteen vaiheeseen, uudelle tasolle kansanrunouden piiristä kirjallisuudentutkimukseen. Hän on yksityiskohtaisesti vaihe vaiheelta selvittänyt Kalevalan ja sen luonnosten kokoonpanon ja siinä korostanut — aikaisemmista tutkijoista poiketen — Lönnrotin kirjallista ja menetelmiltään erikoislaatuista luomistyötä, siis toisin kuin aikaisemmat tutkijat (Krohn, Anttila ym.), joiden mielestä Kalevala oli voitu koota vain yhdellä tapaa, Lönnrotin käyttämällä tavalla. Kaukonen on pyrkinyt osoittamaan, että Lönnrot oli suuri taiteilija, ja työllään Kaukonen on tahtonut luoda pitävän pohjan syvemmälle aatehistorialliselle ja esteettiselle tutkimukselle.

Askel on ollut vaikea. Sen osoittaa mm. Kaukosen teos »Kalevala ja todellisuus» (210 sivua, 1948) ja sen epämukava vastaanotto tutkijain piirissä. Teos oli protesti koko krohnilaista tutkimussuuntaa vastaan. Runojen »alkumuoto», jollaisia oli vuosikymmenet säetutkimuksen keinoin rakenneltu, on tekijän mielestä runon kronologisesti uusin oppitekoinen toisinto, ei enempää. Yritys on romantiikan pohjalta syntynyttä pseudoklassismia: kun kerran Eddasta, Nibelungenliedistä ym. on tekstejä kuluvan vuosituhannen alkupuolelta, niin täytyyhän kansanrunouden tutkimuksen pystyä hankkimaan myös suomalaisille niihin verrattavia asia-

Väinö Kaukosen

kirjoja, kunnan mitalla tehtyjä runoja, jotka jopa kuvaavat trettäjä historiallisia tapauksia. Tähän lankaan meni Jalmari Jaakkola tunnetuin seurauksin.

Arkeologi, kansatieteilijä ja historiantutkija voivat sanan tavoin käyttää säettä ja runomuistiinpanoa kulttuurihistoriallisissa tutkimuksissa, mutta kansanrunouden säetutkija ei voi luoda runoista historiallisia asiakirjoja. Yksityistä tapausta runot eivät kuvaa, koska niillä on kokonaan toinen funktio. Sampo-runot eivät tietenkään ole selostusta »Satakunnan» ja »Pohjan» välisestä sodasta. Teoksessaan Kaukosen esitti varsinaisen kansanrunouden tutkimuksen pääsuunnaksi pysymisen siinä tosiasiasa, että muistiinpanot ja toisinnot ovat valtaosaltaan vanhalta karjalaisalueelta ja että niissä on vaikutteita kailkilta ilmansuunnilta. Sen yhä seikkaperäisempi osoittaminen on päättymätön tut-

kimustehtävä, jonka rinnalle olisi lisäksi noustava myös runojen esteettisen tutkimuksen. Katse on käännettävä pois sekä yksipuolisesta Länsi-Suomen usein väkimmäisesti todistellusta runojen syntyosuudesta että romanttisista muinaiskuvitelmistä ja suunnattava katse runonlaulaajiin ja heidän todella »tässä ja nyt» oleviin teksteihinsä. — Väinö Kaukosen vaatimaa asenteenmuutosta on enemmän tai vähemmän tietoisesti tapahtunut kuluneiden parinkymmeneen vuoden aikana.

Kannanotoissaan ja tutkimuksissaan Kaukosen ei ole pelkkä kamarioppinut vaan myös varsin huomattava kenttämies. Hänen keruu- ja tutkimusmatkansa alkoivat jo 1933 ja 1934 Pohjois-Savossa ja jatkuivat vielä 1968 Vienan Kalevalan piirissä ja Aunuksessa. Erityisen merkittäviä tuloksiltaan olivat kapteeni Kaukosen keruumatkat 1942—43 laajalla alueella Itä-Karjalassa ja Pohjois-Aunuksessa. Runosaalessa, yli 10 000 säettä, on SKS:n kansanrunousarkistossa, valokuvat Kansallismuseossa. Hän löysi mm. Anni Denisovan Tollonjoelta. Kaukosen »numeroita» Kansanrunousarkistossa on vuoteen 1945 mennessä 2 386.

Väinö Kaukosen useat pienemmät tutkielmat liikkuvat johdonmukaisina selvitäksinä Kalevalan ja eeposten sekä näiden »tekijäin» ja tutkijain piirissä. Näissä hän on eri kielillä saattanut mm. Kalevala-tutkimuksemme laajan kansainvälisen yleisön tietoon. Osa niistä on näet yhteenvetoja hänen luennoistaan Greifswaldin, Budapestin, Debrecenin ja Leningradin yliopistoissa. Laajimman lukijapiiriin ovat saavuttaneet Die Entstehung des Kalewala-Epos (Wissenschaftl. Zeitschrift d. Ernst Moritz Arndt-Universität Greifswald VIII, 1958/59) ja Sozdanije eposa Kalevala (Finnougorskaja filologija, Leningrad 1962).

Kotimaisen kirjallisuuden dosentiksi Väinö Kaukosen tuli 1956 ja apulaisprofessoriksi 1962, mitä virkaa hän oli hoitanut vuodesta 1960. Vaateliassopettajan työ suuren ylioppilasparven hyväksi ei ole sammuttanut jatkuvaa tutkijan

työtä. Siitä parhaana osoituksena useiden artikkeleiden ohella on 1966 ilmestynyt »Kasimir Leino runoilijana» (210 sivua). Nuoremman veljensä varjoon jääneen Kasimirin elämänvaiheista ja saavutuksista tekijä on luonut selkeän kuvan. Kasimir Leino edusti merkittävää välivaihetta siirryttäessä kansallisromantiikasta realismiin kautta uusromantiikan nimellä tunnettuun suomalaisen lyriikan suureen nousukauteen viime vuosisadan lopulla. Lyyrillisen ilmaisun kehittäjänä Kasimir Leinolla on pysyvä arvoasema, toteaa tekijä.

Väinö Kaukosesta kirjoitettaessa ei voi sivuuttaa sitä erittäin merkittävää puolta hänen elämäntyöstään, jonka hän on jatkosodan jälkeen tehnyt kulttuurisuhteiden luojana ja kehittäjänä erityisesti kansallisten tieteiden alalla Neuvostoliittoon ja Unkariin. Vanhojen epäluulojen sävyttämässä kotoisessa maailmassa se ei varsinkaan alkuun ole ollut helppoa. Mutta sitkeällä johdonmukaisuudella Helsingissä ja vankkumattomana suomalaisena patrioottina ulkomailla hän on raiwannut ja tasoittanut sitä luonnollista hyvien suhteiden tietä, jota nyt eduksemme kuljemme. Jo 1952 Kaukonen valittiin Suomi—Neuvostoliitto-seuran seuravaltuuston puheenjohtajaksi, joka hän edelleen on. Hän oli myös Suomen ja NI:n välisen tieteellis-teknillisen yhteistoimintakomitean ensimmäinen pääsihteeri 1955—56 ja on edelleen komitean toimielias jäsen. Hän on myös Suomen ja Unkarin välisen kulttuurikomitean suomalainen puheenjohtaja. Epävirallinen Suomi-Unkari Seura saa kiittää hyvin paljon pitkäaikaisesta varapuheenjohtajaansa.

Väinö Kaukonen ei tapaa toisille valitella elämän vaikeuksia, joita hänellä on runsaasti ollut. Sen sijaan hänestä työtovereihin uhkuu luja kestävyys ja sydämostevä lähevä rehellinen vakaumus, johon tarvittaessa liittyy voimakas paatos.

Kustaa Vilkuna

István Papp 70-vuotias 12. 9. 1971

»Luennolla ei ole tärkeintä antaa tietoja — ne on painettu kirjoihin. Tärkeintä on vaikutelma, jonka oppilaat saavat. Että he huomaavat professorinsa olevan yhä kiinnostunut kielen probleemoista, vaikka hän on työskennellyt niiden parissa jo vuosikymmeniä.» Näin lausui Debrecenin yliopiston unkarin kielen professori István Papp elokuussa 1967 helsinkiläisen päivälehdessä haastattelijalle ollessaan taas kerran palaamassa Jyväskylän yliopistosta luennoimasta unkarin kielen historiaa. Ja hän jatkoi hieman ilkkurisesti: »Jos olisin Suomessa tarpeeksi kauan, niin ehkä minustakin tulisi oikea professori. Sellainen professori nimittäin, joka pitää luentonsa paperista eikä ilman konsepteja tulisi edes toimeen. Unkarissa pidän kaikki luentoni ilman papereita. Tietysti luentoni on silti valmistettu — tällainen valmistelu voi viedä aikaa enemmänkin kuin tekstin valmiiksi kirjoittaminen. Mutta luennolla pitää joka hetki seurata, että opiskelijat ovat aiheesta kiinnostuneita, ja kehitellä teemaa sen mukaan. Sen näkee kyllä silmistä, heidän tarkkaavaisuudestaan.»¹

Tämä lehtihaastattelun katkelma paljastaa käsittääkseni jotain varsin olennaista István Pappista, nim. sen, että hän on kokenut ja vastuunsa tajuava opettajapersoonallisuus. Hän onkin tuntenut ilmeisesti synnynnäistä harrastusta kielellisen kasvatusta ja opetusopin sekä teoriaan että käytäntöön. Jo v. 1935 hän oli julkaissut 50-sivuisen tutkielman kielinopinopetuksen kasvatuksellisista tavoitteista ja mahdollisuuksista (A magyar nyelv-tan nevelőereje, josta ks. selostusta Vir. 1936 s. 72—), ja v. 1939 tutkielman kielinopin psykologisista perusteista (A nyelv-tan lélektani alapvetése). Ja ennen (v. 1952

¹ Uusi Suomi 27. 8. 1967 s. 2.